

Εισαγωγή στην αριστοτελική ηθική

Πάυλος Κόντος

1^ο Κεφάλαιο

Ευδαιμονία: αυτό που όλοι ομολογούν ότι επιδιώκουν.

1.2. Ευδαιμονία και πολιτική επιστήμη (I 2).

I 2 1094a 18 – 1094b 7

- (1) Εἰ δὴ τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτῶν ὃ δι' αὐτὸ βουλόμεθα, τᾶλλα δὲ διὰ τοῦτο, καὶ μὴ πάντα δι' ἕτερον αἰρούμεθα [...], δῆλον ὡς τοῦτ' ἂν εἴη τάγαθόν καὶ τὸ ἄριστον. [...] (Ἄν, λοιπόν, υπάρχει κάποιος σκοπὸς ὅσων προκύπτουν ἀπὸ τις πράξεις [μας], ἓνας σκοπὸς τον ὁποῖον βουλόμεθα γι' αὐτὸν τον ἴδιον, ἐνῶ βουλόμεθα τα ὑπόλοιπα πράγματα για χάρη του πρώτου, και αν δεν εἶναι ὅλα τα πράγματα τέτοια που τα ἐπιλέγουμε για χάρη κάποιου ἄλλου, τότε εἶναι προφανές ὅτι αὐτὸ [το πρώτο] θα εἶναι το ἀγαθὸ, δηλαδή το ἄριστο [...])
- (2) εἰ δ' οὕτω, πειρατέον τύπῳ γε περιλαβεῖν αὐτὸ τί ποτ' ἐστὶ καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἢ δυνάμεων. (Κι αν αὐτὸ ἰσχύει, τότε θα πρέπει να προσπαθήσουμε να συλλάβουμε, σε γενικές γραμμές τουλάχιστον, τι τάχα θα εἶναι αὐτὸ και ποιας ἀπὸ τις ἐπιστήμες ἢ δυνάμεις εἶναι ἀντικείμενο.)
- (3) δόξειε δ' ἂν τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. τοιαύτη δ' ἡ πολιτικὴ φαίνεται· (Και θα φαινόταν ὅτι εἶναι ἀντικείμενο της ἐπιστήμης με τη μεγαλύτερη ἐξουσία και της κατεξοχὴν ἀρχιτεκτονικῆς, και τέτοιας λογῆς φαίνεται να εἶναι η πολιτικὴ ἐπιστήμη·)
- (4) τίνας γὰρ εἶναι χρεῶν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἐκάστους μανθάνειν καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάσσει [...]. χρωμένης δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς [πρακτικαῖς] τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ νομοθετοῦσης τί δεῖ πράττειν καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχει ἂν τὰ τῶν ἄλλων, ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τάνθρώπινον ἀγαθόν. (Γιατί αὕτη εἶναι που προστάζει ποιες ἀπὸ τις ἐπιστήμες χρειάζεται να υπάρχουν στις πόλεις, και τι εἶδους ἐπιστήμες και ποιοι και μέχρι τίνος σημείου θα πρέπει να μαθαίνουμε. [...] Κι ἀφοῦ χρησιμοποιεῖ τις ὑπόλοιπες πρακτικὲς ἐπιστήμες και, ἐπιπλέον, νομοθετεῖ για το τι πρέπει να πράττουμε και για το τι πρέπει να ἀποφεύγουμε, ο δικὸς της σκοπὸς θα περιχαράσσει τους σκοποὺς των ἄλλων· ὥστε αὐτὸς θα εἶναι το ἀνθρώπινο ἀγαθόν.)

I 1 1095a 30-32: [...] μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς ὅτι διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς (δεν πρέπει να μας διαφεύγει ὅτι υπάρχει διαφορά ἀνάμεσα στους λόγους που προέρχονται ἀπὸ τις ἀρχές και στους λόγους που οδηγοῦν στις ἀρχές).

12 1102a 1-4: [= είναι φανερό] ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τῶν τιμίων καὶ τελείων. ἔοικε δ' οὕτως ἔχειν καὶ διὰ τὸ εἶναι ἀρχή ([εἶναι φανερό] ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἀνήκει στα πράγματα που εἶναι πολύτιμα καὶ τέλεια. Καὶ αὐτὸ φαίνεται νὰ ἰσχύει καὶ ἐπειδὴ συνιστᾶ ἀρχή.)

1.3. Κοιτώντας τις ζωές των ανθρώπων (I 5).

I 5 1095b 14 – 1096a 10

- (5) τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἀλόγως εἰκόασιν ἐκ τῶν βίων ὑπολαμβάνειν οἱ μὲν πολλοὶ καὶ φορτικώτατοι τὴν ἡδονήν· διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. τρεῖς γὰρ εἰσι μάλιστα οἱ προύχοντες, ὃ τε νῦν εἰρημένος καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ τρίτος ὁ θεωρητικὸς. (για τὸ ἀγαθὸ, δηλαδή για τὴν εὐδαιμονία, οἱ ἄνθρωποι φαίνεται –ὄχι χωρὶς λόγο– νὰ σχηματίζουν τις πεποιθήσεις τους ἀπὸ τους βίους. Καὶ οἱ μὲν πολλοί, οἱ πιο ἄξεστοι, ἔχουν τὴν πεποίθηση ὅτι εἶναι ἡ ἡδονή. Γι' αὐτὸ καὶ ἀγαποῦν τὸν βίον τὸν ἀπολαυστικόν. Γιατί τρεῖς εἶναι οἱ βίοι που κατεξοχὴν ξεχωρίζουν, αὐτὸς που μόλις ἀναφέραμε, ὁ πολιτικὸς καὶ, τρίτος, ὁ θεωρητικὸς.)
- (6) οἱ μὲν οὖν πολλοὶ παντελῶς ἀνδραποδώδεις φαίνονται βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι [...]. (καὶ οἱ πολλοὶ φαίνονται παντελῶς δουλικοί, ἐπιλέγοντας ἓνα βίον ζῶων που βόσκουν [...].)
- (7) οἱ δὲ χαρίεντες καὶ πρακτικοὶ τιμῆν· τοῦ γὰρ πολιτικοῦ βίου σχεδὸν τοῦτο τέλος. φαίνεται δ' ἐπιπολαιότερον εἶναι τοῦ ζητουμένου· (οἱ δε ἐκλεπτυσμένοι ἄνθρωποι, οἱ ἄνθρωποι τῆς πράξης, ἔχουν τὴν πεποίθηση ὅτι [τὸ ἀγαθὸ] εἶναι ἡ δημόσια ἀναγνώριση· γιατί αὐτὴ ἀποτελεῖ, πάνω κάτω, τὸν σκοπὸ τοῦ πολιτικοῦ βίου. Φαίνεται, ὡστόσο, νὰ εἶναι πιο ἐπιφανειακὴ ἀπὸ αὐτὸ που ἀναζητάμε.)

(3α) δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ [...] (γιατί ἡ δημόσια ἀναγνώριση φαίνεται νὰ ἐναπόκειται σὲ αὐτοῦς που τὴ δίνουν παρά σὲ αὐτὸν που τὴ λαμβάνει [...])

(3β) ἔτι δ' εἰκόασιν τὴν τιμὴν διώκειν ἵνα πιστεύσωσιν ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· ζητοῦσιν γοῦν ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γινώσκονται, καὶ ἐπ' ἀρετῆ· δῆλον οὖν ὅτι κατὰ γὰρ τούτους ἡ ἀρετὴ κρείττων. (ἐπιπλέον, φαίνεται ὅτι ἐπιδιώκουν τὴν δημόσια ἀναγνώριση γὰρ νὰ σιγουρευτοῦν ὅτι οἱ ἴδιοι εἶναι ἀγαθοί· καὶ, σὲ κάθε περίπτωση, ἐπιζητοῦν νὰ λαμβάνουν δημόσια ἀναγνώριση ἀπὸ τους φρόνιμους, καὶ ἀνάμεσα σὲ ὅσους τους γνωρίζουν, καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴ [τους]. Εἶναι φανερό, λοιπόν, ὅτι, τουλάχιστον γι'

αυτούς, η αρετή είναι ανώτερη.)

(3γ) τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἂν τις τέλος τοῦ πολιτικοῦ βίου ταύτην ὑπολάβοι. φαίνεται δὲ ἀτελεστέρα καὶ αὕτη· δοκεῖ γὰρ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεῦδεν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, (ἴσως κάποιος να σχηματίσει και την πεποίθηση ότι αυτή [η αρετή] είναι, περισσότερο [από ό,τι η δημόσια αναγνώριση] ο σκοπός του πολιτικού βίου. Φαίνεται, όμως, και αυτή να είναι πιο ατελής [από αυτό που ζητάμε]· γιατί φαίνεται ότι ενδέχεται κάποιος να έχει την αρετή κι ενώ κοιμάται ή όντας άπραγος σε όλο του το βίο,)

(3δ) καὶ πρὸς τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα [...]. (και, επιπλέον, υποφέροντας από κακά και έχοντας τη μέγιστη κακοτυχία [...].)

(4) τρίτος δ' ἔστιν ὁ θεωρητικός, ὑπὲρ οὗ τὴν ἐπίσκεψιν ἐν τοῖς ἐπομένοις ποιησόμεθα. (τρίτος είναι ο θεωρητικός βίος, την ανάλυση του οποίου θα κάνουμε στα επόμενα.)

1.5. Τα τρία κριτήρια της ευδαιμονίας (I 7).

I 7 1097a 25–1097b 20:

(1) τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὐτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτερον καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἰρετὸν τῶν <καί> καθ' αὐτὰ καὶ δι' αὐτὸ αἰρετῶν, καὶ ἀπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ' αὐτὸ αἰρετὸν αἰεὶ καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. τοιοῦτον δ' ἡ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ· (τελειότερο ονομάζουμε εκείνο που επιδιώκουμε καθεαυτό σε σύγκριση με αυτό που επιδιώκουμε για κάτι άλλο, και εκείνο που δεν το επιλέγουμε ποτέ για κάτι άλλο [είναι τελειότερο] από όσα τα επιλέγουμε και καθ'αυτά και για κάτι άλλο, και χωρίς προϋποθέσεις τέλειο είναι αυτό που επιλέγουμε πάντα καθεαυτό και ουδέποτε για κάτι άλλο. Τέτοιου είδους αγαθό φαίνεται, κατεξοχήν, να είναι η ευδαιμονία·)

(2) φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκειᾶς τὸ αὐτὸ συμβαίνειν· τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν αὐταρκες εἶναι δοκεῖ. (το ίδιο συμπέρασμα φαίνεται να προκύπτει με βάση την αὐτάρκεια· γιατί το τέλειο αγαθό φαίνεται να είναι αὐταρκες.)

(2α) τὸ δ' αὐταρκες λέγομεν οὐκ αὐτῷ μόνῳ, τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι καὶ τέκνοις καὶ γυναικὶ καὶ ὄλως τοῖς φίλοις καὶ πολίταις, ἐπειδὴ φύσει πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος [...]. (ως αὐταρκες, ωστόσο, δεν εννοούμε αυτό που αποδίδεται σε εκείνον που ζει μόνος του, που ζει ένα βίο μοναχικό, αλλά αυτό που αποδίδεται και στους γονεῖς, και στα παιδιά και στις γυναίκες και, συνολικά, στους φίλους και [συμ]πολίτες, επειδή ο άνθρωπος είναι, από τη φύση του, πολιτικό ον [...]).

(2β) τὸ δ' αὐταρκες τίθεμεν ὃ μονούμενον αἰρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ.

τοιούτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι· (ὡς αὐτάρκες θέτουμε αὐτό που, μένοντας μόνο του, καθιστὰ τον βίον ἐπιλέξιμο και δεν εἶναι ἐνδεές ὡς πρὸς τίποτε. Και τέτοιου εἴδους πράγμα θεωροῦμε ὅτι εἶναι ἡ εὐδαιμονία·)

- (3) ἔτι δὲ πάντων αἰρετωτάτην μὴ συναριθμουμένην –συναριθμουμένην δὲ δῆλον ὡς αἰρετωτέραν μετὰ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀγαθῶν· ὑπεροχὴ γὰρ ἀγαθῶν γίνεται τὸ προστιθέμενον, ἀγαθῶν δὲ τὸ μεῖζον αἰρετώτερον ἀεὶ. (ἐπιπλέον, ἡ εὐδαιμονία εἶναι πρὸς ἐπιλέξιμη ἀπὸ ὅλα τα πράγματα ἐφόσον δεν συγκαταριθμεῖται [μαζὶ με αὐτά] – γιὰτί, ἀν συνεκαταριθμεῖτο, εἶναι φανερό ὅτι θα ἦταν πρὸς ἐπιλέξιμη ὅταν προστίθετο σε αὐτὴν ἀκόμα και τὸ μικρότερο ἀπὸ τα ἄλλα ἀγαθὰ· γιὰτί αὐτό που προστίθεται δημιουργεῖ ὑπεροχὴ ὡς πρὸς τα ἀγαθὰ και, ἀνάμεσα στα ἀγαθὰ, τὸ μεγαλύτερο εἶναι πάντα τὸ πρὸς ἐπιλέξιμο.)

1.6. Το «ἔργο του ἀνθρώπου» ἢ: ὁ ἀνθρώπος δεν φτιάχτηκε γιὰ να κοιμάται (I 7).

I 7 1097b 22–1098a 20

- (1) ὡςπερ γὰρ ἀύλητῆ καὶ ἀγαλαματοποιῶ καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἔστιν ἔργον τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τάγαθόν εἶναι καὶ τὸ εὖ, οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, εἴπερ ἔστι τι ἔργον αὐτοῦ. πότερον οὖν τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἔστιν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις, ἀνθρώπου δ' οὐδέν ἔστιν, ἀλλ' ἀργὸν πέφυκεν; (Ὅπως γιὰ τον αὐλητὴ και τον ἀγαλαματοποιὸ και κάθε τεχνίτη, και γενικῶς γιὰ ὅλα σε ὅσα ἀντιστοιχεῖ κάποιο ἔργο και κάποια πράξη, φαίνεται ὅτι τὸ ἀγαθὸ (δηλαδὴ, τὸ εὖ) ἐνυπάρχει μέσα στο ἴδιο τὸ ἔργο, ἔτσι ἴσως φαίνεται να συμβαίνει και με τὸν ἀνθρώπο, ἀν ἀκριβῶς ὑπάρχει κάποιο ἔργο του ἀνθρώπου. Τι δηλαδὴ; Ὑπάρχουν κάποια ἔργα και κάποιες πράξεις που εἶναι του ξυλουργοῦ και του τσαγκάρη, ἐνῶ δεν ὑπάρχει ἔργο που να εἶναι του ἀνθρώπου; Ἀλλὰ ἔχει ὁ ἀνθρώπος φτιαχτεῖ, ἀπὸ τὴ φύση του, χωρὶς ἔργο;)
- (2) ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς καὶ ποδὸς καὶ ὅλως ἐκάστου τῶν μορίων φαίνεται τι ἔργον, οὕτω καὶ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θεῖη τις ἂν ἔργον τι; (ἢ, ὅπως τὸ μάτι, τὸ χέρι, τὸ πόδι, και κάθε ἄλλο μέρος [του σώματος] φαίνεται να ἔχει κάποιο ἔργο, ἔτσι θα πρέπει να ἀποδώσουμε και στον ἀνθρώπο ἕνα κάποιο ἔργο πάνω και πέρα ἀπὸ ὅλα αὐτά;)
- (3) τί οὖν δὴ τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ; τὸ μὲν γὰρ ζῆν κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς, ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον [...] λείπεται δὴ πρακτικὴ τις τοῦ λόγου ἔχοντος· (ποιο, λοιπόν, θα ἦταν αὐτό, τάχα; Γιὰτί ἡ ζωὴ φαίνεται να εἶναι κάτι κοινὸ ἀκόμη και με τα φυτὰ, ἐνῶ

εμείς αναζητούμε το ίδιο [του ανθρώπου] [...] απομένει, συνεπώς, να είναι κάποιου είδους πρακτική ζωή του μέρους [της ψυχής] που έχει λόγο

- (4) εἰ δ' ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου, τὸ δ' αὐτό φαμεν ἔργον εἶναι τῷ γένει τοῦδε καὶ τοῦδε σπουδαίου, ὡσπερ κιθαριστοῦ καὶ σπουδαίου κιθαριστοῦ, καὶ ἀπλῶς δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων, προστιθεμένης τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον. κιθαριστοῦ μὲν γὰρ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ τὸ εὖ· (εάν το ἔργο του ανθρώπου είναι κάποια δραστηριότητα της ψυχής σύμφωνα με τον λόγο ἢ ὄχι χωρὶς τον λόγο, και αν, ὅπως λέμε, ἴδιο εἶναι ὡς πρὸς το εἶδος του το ἔργο μιας κατηγορίας πραγμάτων και το ἔργο ενός εξαιρετικού πράγματος αυτής της κατηγορίας (ὅπως ἴδιο εἶναι το ἔργο του κιθαριστή και του εξαίρετου κιθαριστή), και αν, χωρὶς εξαιρέσεις, το ἴδιο συμβαίνει με ὅλα τα πράγματα, ὅταν προσθέτουμε στο ἔργο την υπεροχή που εἶναι σύμφωνη με την ἀρετή (ὅπως, ἔργο μεν του κιθαριστή εἶναι το να παίζει κιθάρα, ἔργο δε του εξαίρετου κιθαριστή εἶναι το [να παίζει κιθάρα] καλᾶ)).
- (5) εἰ δ' οὕτως [...] τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετὴν, εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην. (αν ἔτσι ἔχουν τα πράγματα, τότε το ἀνθρώπινο ἀγαθὸ ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι δραστηριότητα της ψυχῆς σύμφωνα με την ἀρετή και, εἴν οι ἀρετές εἶναι περισσότερες, σύμφωνα με την ἀρίστη και την τελειότερη.)
- (6) Ἔτι δ' ἐν βίῳ τελείω. μία γὰρ χελιδὼν ἕαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα. οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα οὐδ' ὀλίγος χρόνος. (Ἐπιπλέον, [η δραστηριότητα πρέπει να εκτείνεται] σε μια πλήρη ζωή. Ἐνα χελιδόνι δεν φέρνει την ἀνοιξη, οὔτε μια μέρα φέρνει την ἀνοιξη. Οὔτε, παρομοίως, μια μέρα ἢ ἕνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα καθιστοῦν κάποιον μακάριο και εὐδαίμονα.)

I 10 1101a 14-16

Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον μὴ τὸν τυχόντα χρόνον ἀλλὰ τέλειον βίον; (Τι μας ἐμποδίζει, λοιπόν, να ονομάσουμε εὐδαίμονα αὐτὸν που ἐπιτελεῖ δραστηριότητες σύμφωνα με την τέλεια ἀρετή, και ἔχοντας στη διάθεσή του σε ἐπάρκεια τα ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, ὄχι για ἕνα τυχαῖο χρονικὸ διάστημα ἀλλὰ για μια πλήρη ζωή;)